

Kadıköy Moda'nın Modern Giysileri, 1930-1980

Hande Tulum Okur

İnsanın temel ihtiyaçlarından birisi olan giyinmek ve buna bağlı olarak giysi nesnesi, örtünme ihtiyacı ile ilgili olup kültür, yaşam biçimi, kimlik gibi farklı öğeler üzerinden şekillenir (Çeliksap, 2015). Giyim, zaman içerisinde moda kavramı üzerinden de tanımlanmaya başlamış ve statü kavramı ile de ilişkilendirilmiştir. Statü kavramı ile ilişkilenen bir tür giysi olan üniforma ise pek çok meslek grubunda ve eğitim alanında karşımıza çıkar. Aynı görev tanımına sahip olan kişilerin giydiği bir giysi olan üniforma, 17. yüzyıl İngiltere'sinde askerlik vazifesi üzerinden resmileşerek gerçekleşmiş ve düzen sağlama ihtiyacı, otorite kurma isteği ve statü simgeleme arzusunu yansıtmaya başlamıştır (Black, 2008). Sonrasında, rahipler ve ilk hemşireler de olan rahibeler, tek tip giysiler ile toplumun belli bir kesimine ait olduklarını göstermiştir (Houweling, 2004). 19. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte ise endüstrileşmenin etkisi sonucunda hizmetçi ve işçi üniformaları ortaya çıkmıştır. Kısa zamanda, üniforma, hapishane, okul gibi ortamlarda da karşılık bulmaya başlamıştır. Böylece üniforma, insanlar tarafından kolayca tanınmayı, toplumun kalanından ayrışılmasını sağlayan, otorite unsuru üreten bir giysi olarak iyice vurgulanmıştır (Pearson vd., 2001; Crane, 2003). Kişinin toplum içerisindeki rolünü ve statüsünü görsel olarak vurgulayabilen (Aygül, 2011) üniformanın, ideolojik bir iletişim biçimi olarak kullanıldığı söylenebilir (Pektaş, 2006).

Genel hatlarıyla giysiler, üniforma gibi tek tipliği/standart olmayı vurgulamasa da –moda aracılığıyla– tarihlendikleri dönemde, döneme özgü pek çok benzer özellik taşır. Moda, toplumsal ve bireysel bağlamda, insanlar için kimlik kavramını düzenleyip popüler olanı, kitle kültürünü yaydığı için (Yağlı, 2013) giysiler, dönemin modası yardımıyla görsel iletişim sağlama, bir gruba ait olma gibi özellikler ile ilişkilendirilir. Benzer biçimde görsel iletişim kurmayı, etkileşimi sağlayabilecek başka bir disiplin ise mimarlıktır. Mimarlık ve modanın –dolayısıyla giysilerin– renk, doku, malzeme, form gibi hususlara işaret etmeleri, kültürel, toplumsal koşullardan etkilenmeleri gibi özellikler bağlamında benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Ayrıca farklı dönemlerde, dönemin modasının değişmesiyle benzerlikler taşıyan çeşitli popüler giysilerle karşılaşılması gibi, mimarlık tarihinde de farklı dönemlerde, akımlar ve bu akımları izleyen, kimi ortak özellikler taşıyan yapılarla karşılaşmıştır. Mimarlık ve giysiler arasındaki etkileşimlerden biri mimarlık ürünlerinin cephelerinin; yapıların kamusal yüzlerinin, kapatma-örtme işlevi barındıran birer giysi olarak algılanabilmesidir. Cephele- rin giysi olarak algılanmasının yanı sıra –mimarlık ve giysi ilişkisinin yanında– mimarlık ve üniforma kavramları arasında da ilişki kurmak mümkündür. Günümüzde, kimi mimarlık ürünlerinin tek tipli bir oluşuma; bir üniformaya dönüşmesi bu bağlamdaki ilişkilerdendir.

Yapı cepheleri, zaman içerisinde, ait oldukları dönemin öne çıkan tasarım yaklaşımlarını sergilemiş ve “mimarlık modasına uygun” giysiler olarak öne çıkmıştır. Öte yandan, tarihlendikleri dönemde, ana akım mimarlık modasından iddialı cepheleriyle ayrılan yapılardan; *avant-garde* mimari giysilerden bahsetmek de mümkündür. Bu çalışma kapsamında, mimarlıktaki bu giysileri değerlendirmek için Anadolu yakasının cazibe merkezi olan Kadıköy, Moda bölgesi seçilmiştir. Bu seçimin nedeni ise günümüze dek pek çok dönemden konut örnekleri taşımasıyla oldukça önemli bir bölge olan Moda'da, farklı dönemlerin; özellikle 20. yüzyılın mimari giysilerini gözlemlemenin mümkün olmasıdır. Ancak modern mimarlık mirası bağlamında hâlâ pek çok örneği barındırabilen Moda'da, son yıllarda yaşanmaya başlanan dönüşüm ile farklı dönemlerin mimari giysileri, özellikle modern mimarlık ürünleri kaybolmaya başlamıştır. Bu nedenle, Moda'nın modern mimarlık giysilerinin belgelenmesi ve incelenmesi ayrıca önem taşımaktadır. Bahsi geçen bu giysilerden kronolojik bir özeti temsil edebilecek, literatürde derinlemesine incelenmemiş olan 20. yüzyıl modern mimarlık mirası bağlamında değerlendirilebilecek, 1930-1980 arasına tarihlenen çeşitli konut yapıları analiz için seçilmiştir. Çalışma kapsamında, son olarak, yıkılan modern mimarlık ürünlerinin yerine inşa edilen yapıların cephelerinin üniformalaşmasına da değinilmiştir.

Resim 1. 1930'larda Moda; Cavit (Tamkan) tasarımı Mühendis İzzet Bey Apartmanı ve Zeki Sayar imzalı Batum Apartmanı (Kaynak: Yazar arşivi).

Kadıköy, Moda'da Mimarlık Modası

18. yüzyılda Ermeni, İtalyan, İngiliz ailelerin ikamet etmeye başladığı bölgede (Ekdal, 2005; Sezginalp, 2017), 19. yüzyılda bir kentleşme süreci başlamış ve bölge daha ulaşılabilir bir hal almıştır (Aşar, 2019). Bu dönemden beri kentin önemli bir konut bölgesi ve sosyal-kültürel alanı olan Moda (Kömürcüyan, 1952), günümüzde de popüleritesini korumaktadır. Cumhuriyetin ilanından sonra, özellikle 1930'lu yıllarda, modern mimarlığın benimsenmeye başladığı ve modern mimarlığın çekirdek aileler için kütesel ve geometrik kompozisyonuyla dikkat çeken, yuvarlatılmış köşelere sahip, rasyonel hatlarda, teras çatılı, çizgisel korkulukların olduğu balkonlu konut örnekleri ile de karşılık bulduğu görülür (Bozdoğan, 2010; Sezginalp, 2017). Bu bağlamda, yapı cepheleri yine giysiler olarak değerlendirilirse, yukarıda bahsi geçen ortak özelliklerin bir araya gelişinin dönemin popüler mimari giysilerini oluşturduğu düşünülebilir. Moda'da bulunup günümüze dek ayakta kalabilmiş ve bu dönemin tasarım anlayışını yansıtan Mimar Cavit Raşit (Tamkan) imzalı Mühendis İzzet Bey Apartmanı (1934) ve Mimar Zeki Sayar tasarımı Batum Apartmanı¹ (1938-1940), bu bağlamdaki önemli konut örneklerindendir (*Resim 1*).

1930'lu yılların rasyonel, modernist tasarım dilini yansıtan, prizmatik kütleli Mühendis İzzet Bey Apartmanı'nın süslemesiz, sade cephesindeki şeffaflık vurgusu, düz çatılı oluşu bu özelliklerdendir. Kadıköy'de, 1930'lu yıllardan itibaren pek çok yapı tasarlayan Zeki Sayar'ın tasarladığı Batum Apartmanı'nda ise Cumhuriyet dönemi mimarlığında, konut tasarımında sıkça karşımıza çıkan yuvarlatılmış köşeli, dairesel kolonların bulunduğu, çizgisel, stilize korkuluklu balkonlar dikkat çeker. Uzun bir süre boyunca mimarlık literatürü için önde gelen bir kaynak olan *Arkitekt* dergisinde, 1930-1940 yılları arasında tasarlanıp inşa edil-

miş konut yapıları üzerinden bir araştırma yapıldığında, yukarıda bahsi geçen iki apartmanla ortak özellikler taşıyan pek çok örneğe rastlanır (*Resim 2*). Bu bağlamda, Mühendis İzzet Bey ve Batum Apartmanlarında dönemin mimarlık repertuarının izlendiği anlaşılır ve ayrıca bu dönemin mimari giysilerinin (yuvarlatılmış köşeli, teras çatılı, balkonlu, çizgisel korkuluklu, rasyonel hatlı) (Bozdoğan, 2010) nasıl olduğu ve Kadıköy hakkında da fikir sahibi olunmuş olunur.

1940 sonrasında ise dönemin koşulları ve mimari modası gereğince, mimari giysilerin değiştiği ve geleneksel mimarlık esinlenmelerinin söz konusu olduğu, geniş saçakların, cumba benzeri balkonların, çıkmaların, eğimli çatıların önde olduğu giysilerin karşımıza çıktığı söylenebilir. 1950'li yıllarda Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle politikaların değiştiği ve bu dönemdeki modernizasyon sürecinde, tarım ve ekonomiye vurgu yapıldığı görülür (Yasa Yaman, 1998). Bu süreçte, Türkiye'nin Marshall Yardımından yararlanması ve NATO'ya kabul edilmesiyle Türkiye ve Amerika arasında yakın ilişkiler kurulmuştur (Kahraman, 2010). Böylece, Türkiye "küçük Amerika" olma arzusu taşımaya başlamış ve daha önce Avrupa odaklı olan kültürel politikaların odağı Amerika olarak değişmiş, mimarlık pratiğinde ise Amerika'dan ithal bir modernizm öne çıkmıştır (Bozdoğan, 2010). Bu dönemdeki modernist giysilere baktığımızda ise, büyük açıklıklar ile oluşturulan şeffaflık, net geometrik düzen, rijit hatlar, stilize edilmiş korkulukları olan büyük balkonlar gibi dönemin mimarlık repertuarını oluşturan mimari elemanlara rastlanır. Bu bağlamda, 1950'li yıllarda, Moda'da, Emin Onat imzalı, 1956-1957 aralığına tarihle-

Resim 2. Sırasıyla; Zeki Sayar, Abidin Mortaş imzalı konut (Sayar ve Mortaş, 1934), Rebii Gorbon tasarımı konut (Gorbon, 1935), Adil Denktas imzalı konut (Denktas, 1936), Bekir İhsan Ünal tasarımı konut (Ünal, 1937) ve Seyfi Arkan imzalı konut (Arkan, 1939).

Resim 3. Moda'da 1950'ler. Sırasıyla; Emin Onat tasarımı Atıfet, Marmara Apartmanları ve Viron Neftçi tasarımı Olya Apartmanı (Yazar arşivi).

nen Atıfet ve Marmara Apartmanları ile Viron Neftçi tasarımı Olya Apartmanı (1958) dikkat çeker (*Resim 3*). Atıfet Apartmanı'nda, yatay cephe vurgusu, özenli apartman isimliği tasarımı, prizmatik estetik vurgu, stilize, çizgisel korkuluk tasarımı öne çıkarken Marmara Apartmanı'nda ise şeffaflık vurgusu, yatay bant pencereler, kompozisyonunda netlik gibi benzer hususlar ilgi çeker. Marmara Apartmanı ayrıca, iki blokunda da yer alan sanatçıERCÜMEND KALKIM imzalı panolar yardımıyla mimarlık ve sanat sentezi yaklaşımına (Tulum Okur, 2022) bir örnek olarak Atıfet Apartmanı'ndan ayrışır. Literatürde ismine nadiren rastlanan Viron Neftçi tasarımı Olya Apartmanı ise Atıfet ve Marmara Apartmanlarından oldukça farklıdır. Bu apartmanda, modernist, rasyonel, şeffaflık vurgulu bir tutum görülmez. Kolon ve kirişlerin gridal bir çerçeve oluşturduğu ve bunun cepheye yansıdığı anlaşılır. Bu noktada, bu yapı özelinde, 1940'lı yıllarda görülen cephe-deki bu etkinin kısmen sürdüğü de söylenebilir.

Yine *Arkitekt* dergisinde, 1950-1960 yılları aralığındaki konut yapıları üzerine bir araştırma yapıldığında, Moda'da 1950'leri temsil eden apartmanlarla, özellikle Marmara ve Atıfet Apartmanlarıyla ortak özellikler taşıyan pek çok örneğe rastlandığı söylenebilir (*Resim 4*). Olya Apartmanı'ndaki cephe kurgusu ise bir dönemde karşımıza çıkabilecek mimari giysilerin çeşitlenebileceğine işaret eder. Ancak 1950'lerde karşımıza çıkmaya başlayan modern mimarlık pratiği, yalnızca cephe

düzeninde karşımıza çıkan modern giysilerden ibaret değildir. Bu dönemin pratiği, malzeme, teknik gibi hususları vurgulayan, geniş, ferah, konforlu iç mekânlara odaklanan (Bozdoğan, 2010) bir tasarım anlayışı şeklinde özetlenebilir.

1950'li yıllarda konut talebindeki artış nedeniyle mevcut konut stoku yetersiz kalır ve bu durum apartmanlaşma anlayışının yaygınlaşmaya başlamasına neden olur (Tekeli, 2010). Tülin Görgülü'nün (2016) de belirttiği üzere, 1954 yılında, konut kanununda yapılan düzenlemeyle, yapsat düzenine talep artar ve 1965'te çıkan Kat Mülkiyeti Yasası ile apartmanlaşma hızlanır. Sonrasında, 1960'lı ve 1970'li yıllarda ise yapsat düzeninde etkin olan müteahhitlerin birlikte çalıştıkları mimarların projelerini, çizimlerini pek çok apartmanda, neredeyse aynı şekilde kullanmaları (Özakbaş, 2015) önemli bir standartlaşmayı, dolayısıyla benzer mimari giysileri beraberinde getirir. Kadıköy, Moda bölgesindeki konut dokusu bağlamında ise, 1960'lı ve 1970'li yıllarda, iki farklı strateji ortaya çıkar. Bu stratejilerin sonucunda ortaya çıkan konutlar, cephe organizasyonunda öğelerin farklı biçimde değerlendirilmesi ile ortaya çıkan modernist, iddialı ve ayrıştırmacı bir cephe dili olan yapılar ve plan organizasyonunda farklı yaklaşımlar güdülen yapılardır.

Bölgede, modernist cepheli, modaya uygun giysili konutlar ile kısa bir süre öncesine dek pek çok örnekle karşılaşmak mümkündü. Ancak kent-sel dönüşüm nedeniyle yakın zamanda, Moda'da bu dönemi temsil edebilecek pek çok konut yapısı yıkıldı. Dolayısıyla, günümüze dek ayakta kalabilmiş modernist giysili yapıların hızla azaldığının vurgulanması gerekir. Moda'da, hem 1960'larda, hem de 1970'li yıllarda tasarlanıp inşa edilmiş ve

Resim 4. Sırasıyla; Emin Necip Uzman imzalı konut (Uzman, 1956), Mahmut Bir, Utarit İzgi tasarımı konut (Bir ve İzgi, 1957), Ekrem Yenel imzalı konut (Yenel, 1957) ve Halûk Baysal, Melih Birsal tasarımı konut (Baysal ve Birsal, 1959).

özgün cephe dili kurgusuyla pek çok yapıdan ayrılan bir tasarım dili benimsenmiş bu yapılar hem dönemin mimarlık pratiğinin hem de modasının anlaşılması bağlamında önemlidir. 1960'lı yıllara örnek olarak bölgeden, Bekir İhsan Ünal tasarımı Akgün Apartmanı (1960), Melih Koray imzalı Aylin Apartmanı (1960'lar), Gayyur Tezcanlı yapısı Ufuk Apartmanı (1963) ve Hayri Aybar tasarımı Sönmezler Apartmanı (1967) gösterilebilir (*Resim 5*). Bu yapılarda, geometrik kompozisyon oluşturma, dinamik algı yaratma, farklı/çeşitli renk-malzeme paleti kullanma, delikli blok, çiçeklik benzeri cephe ögesi kullanımı gibi hususlar öne çıkar. Böylece, bu dönemde, bu seçili örnekler üzerinden Moda'da mimari giysilerin her ne kadar ortak özellikleri olsa da birbirlerinden oldukça farklı olduğu ve bu noktada, bu dönemin mimari giysilerinde sıra dışı, özgün özelliklerin öne çıktığı söylenebilir.

Örneğin Akgün Apartmanı'nda bahçeden itibaren özenli bir tasarım dilinin olduğu söylenmelidir. Farklı kotlara yayılan ve peyzaj tasarım detayları da düşünülmüş, "Kaktüslü Apartman" olarak da tanınan apartmanda, girişteki kanopi detayı oldukça ilginçtir. Bir başka örnek olan Aylin Apartmanı ise, yapılarını kayıt altına aldığı defterinden ulaşılan bilgiye göre, Kadıköy'de yüzü aşkın yapısı olan Melih Koray'ın tasarımıdır.

Koray, tasarımlarında, özellikle cephe diline önem vermiş, cepheye entegre elemanlar ile cepheleri dinamikleştirmiştir (Ekenyazıcı Güney, Tulum Okur, 2021). Bu etkinin görüldüğü Aylin Apartmanı'nda ise üçgen formdaki entegre yüzeyler ve balkonlarla dinamizm yakalanmıştır. Bu iki yapı gibi, öne çıkan kimi özellikleriyle dönemin mimari giysilerinden ayrılan başka bir yapı ise Gayyur Tezcanlı tasarımı olan Ufuk Apartmanı'dır. Bu apartmanda, ön cephe ve yan cephe kurgusu, iddialı bir geometrik düzen ile birbirinden farklılaştırılmıştır. Üçgensel geometrik düzen ayrıca zemin kat ve diğer katlar arasında da sürdürülmüş ve ilgi çekici üç boyutlu dinamik bir etki oluşturulmuştur (Tulum Okur, 2019). 1960'lı yılları temsilen seçilen son yapı olan Sönmezler Apartmanı, cephede yer alan delikli bloklar, farklı renk ve malzemelerin (yalı baskı kaplama gibi) bir arada ele alınması gibi hususlarda farklı bir apartman yapısı olarak dikkat çeker (Ekenyazıcı Güney, 2019).

1970'li yıllarda Moda'da tasarlanıp inşa edilen modern konut yapılarını değerlendirdiğimiz zaman ise sade ve düz cephe tasarım anlayışına sahip olanların yanında, yine farklı cephe kurgularıyla öne çıkan apartmanlarla karşılaşılır. Bunlara örnek olarak İbrahim Paşalıoğlu imzalı Nil Apartmanı (1974), Melih Koray tasarımı Meh-

Resim 5. Moda'nın 1960'lar temsilcileri. Sırasıyla; Bekir İhsan Ünal tasarımı Akgün Apartmanı, Melih Koray tasarımı Aylin Apartmanı, Gayyur Tezcanlı tasarımı Ufuk Apartmanı ve Hayri Aybar tasarımı Sönmezler Apartmanı (Yazar arşivi).

tap Apartmanı (1978), Şadi Adıgüzel imzalı Babadan Apartmanı (1979) ve Altuğ-Behrüz Çinici'nin tasarladığı Subaşı Apartmanı (1979) verilebilir (*Resim 6*). Bu seçili yapılar özelinde, cephe kurgusu bağlamında, deneysel yaklaşımlara imza atıldığı ve dönemdaşlarından da oldukça farklı mimari giysiler tasarlandığı görülür. Bu noktada, bu yapılarda, oldukça cesur, iddialı bir tasarım tavrının olduğu söylenmelidir.

Bu örneklerin ilki olan Nil Apartmanı'nda cepheye entegre kütlelerin heykelsi bir biçimde, net hatlarda ele alındığı görülür. Bu durum, yapının simetrik kurgusuna rağmen, diğerlerinden ayrılan bir dile sahip olmasını sağlar. Bir başka örnek ise yine bir Melih Koray yapısı olan Mehtap Apartmanı'dır. Koray, bu dönemde, Türkiye'de nadiren karşımıza çıkan organik formlardan oluşan, yumuşatılmış bir cephe estetiğine imza atmıştır. Bu yapıda da giriş bölümünde, İlgi Adalan'ın bir panosu yer alır ve yapıda böylece 1950'li yıllardan itibaren hem dünyada hem Türkiye'de önemli bir yaklaşım olan mimarlık ve sanat sentezine vurgu yapılmış olur (Tulum, 2019). 1970'leri temsilen seçilen başka bir yapı olan Babadan Apartmanı, diğer yapılardan farklı olarak bir yüksek inşaat mühendisi olan Şadi Adıgüzel'in tasarımıdır. Cephedeki, doluluk ve boşluk dengesinde izlenen cesur tutum ve rasyonel, prizmatik kütleyle eklemlenen farklı geometrideki formlar ile yapı, dönemdaşlarından ayrışır. Ayrıca Adıgüzel'in, yapı cumbaları için tasarımcı Yılmaz Zenger ile çalışması da dikkat çekici farklı bir detaydır.² 1970'lerden son yapı ise pek çok etkiyle yapı tasarımı ile bilinen Altuğ-Behrüz Çinici'nin tasarladığı Subaşı Apartmanı'dır. Bu yazı kapsamında ele alınan diğer yapılarda olduğu gibi bu yapıda da özgün bir karakter söz konusudur. Yapı, farklı ama uyumlu geometriler izlenmesi, giriş gibi bölümlerde söz konusu olan çeşitli malzeme kullanımı ve detay çözümleriyle dönemdaşlarından ayrılır.

Apartmanlaşmanın ivmelenerek arttığı ve pek çok apartman üretilen 1960-1980 yılları aralığında, oldukça az sayıda yapı ve tasarımcı incelemesinin mimarlık literatüründe yer bulduğundan bahsedilmelidir. Yakın geçmişteki araştırmalara dek literatürde çoğunlukla dönemin popüler figürlerine vurgu yapıldığı söylenmelidir. Oysaki, Kadıköy Belediyesinde yapılan arşiv araştırmaları ve "Kadıköy Apartmanları" sosyal medya hesabında³ yapılan belgeleme çalışmaları sonucunda, Kadıköy'de, Moda'da apartman tasarlayan farklı figürler ile karşılaşmıştır. Bu yazı kapsamında, adı geçen figürler, literatürün ihmal ettiği ancak dönemin dikkat çeken mimari giysilerinden sorumlu tasarımcılardır. Bu noktada, Uğur Tanyeli'nin tespiti değerlidir. Tanyeli, bu dönemin kahramanlarının isimlerinin literatürde çoğu zaman ihmal edilmiş figürler arasında olduğuna işaret eder (2004). Nitekim, 1960-1980 aralığında, *Arkitekt* dergisinde bir tarama yapıldığında, dönemin mimarlık pratiğinin baskın bir yapı tipi olan apartman yapısına, dergide çok az yer verildiği görülür (*Resim 7*). Bunların ancak bir kısmında deneysel yaklaşımlar gözlemlenir. Bu anlamda, Moda'da bu dönemi temsil eden yapıların diğerlerinden ayrılan bir cephe dilinin/ mimari giysilerinin olduğu vurgulanmalıdır.

Günümüzde

Özellikle 2015 yılından sonra gitgide hızlanan kentsel dönüşüm sürecinin ve neden olduğu yıkım kültürünün sonucunda, Moda'da 1960-1980 aralığını temsil eden modern mimarlık mirası konut örnekleri hızla yıkılmaktadır. Her ne kadar bu dönem mimarlık pratiği için ayrıştırıcı bir özellik olan cephe diline, dikkat çekici mimari giysilere sahip olan bu apartmanların belgelenmesi ve korunması gerekse de bugüne dek pek çok örnek yitirilmiştir. Bunun önemli nedenlerinden biri de modern mimarlık ürünlerinin tescili başvurularının kabul edilmemesi ve var

Resim 6. 1970'li yıllarda, Moda'da konut dokusuna örnekler. Sırasıyla; İbrahim Paşalıoğlu tasarımı Nil Apartmanı, Melih Koray tasarımı Mehtap Apartmanı, Şadi Adıgüzel tasarımı Babadan Apartmanı ve Altuğ-Behrüz Çinici tasarımı Subaşı Apartmanı (Yazar arşivi).

olan yasaların 20. yüzyıl mimarlığının korunmasında çok sınırlı kalmasıdır (Altan Ergut, 2013).

Moda'da yıkılan bu yapıların yerine ise hem plan hem cephe bağlamında birbirine oldukça benzeyen yapılar inşa edilmektedir. Plan ve cephe bağlamında benzerlik durumuna, 20. yüzyıl yapılarında zaman zaman rastlansa da 21. yüzyılda inşa edilen konut dokusunda, daha önceden pek çok örneğini görebildiğimiz birbirinden ayrışan, kimlik sahibi yapılara neredeyse hiç rastlayamayız. Hatta bu kapsamda değerlendirilebilecek inşaat firmalarının birinin, farklı parsellerdeki projelerinde, cephe kurgusunun, malzeme, renk, doku kararlarının neredeyse tamamen aynı olduğu sonucu ile karşılaşılır. Bu noktada, önceden özgün olan Moda'nın dikkat çekici, öne çıkan mimari giysilerinden artık bahsetmek mümkün değildir. Aksine, 21. yüzyılda inşa edilen örnekler aracılığıyla mimari giysilerin artık birer üniformaya dönüştüğünü iddia etmek mümkündür.

Bu dönemdeki yapılar değerlendirildiğinde, firma ve tasarımcıların kendi içerisinde sürekli, bütüncül, hatta aynışmış bir mimari bir dil ve mimari bir imza oluşturma gayeleri, üniformanın aynı görevi yapan ve bir grubun üyesi olan insanlara ait olma işlevine benzetilebilir. Ayrıca, bu yapıların taşıdığı çok benzer dil, firmaların ya da tasarımcıların çevrede tanınırlığının/bilinirliğinin artmasına, ticari açıdan kolayca tüketilebilir olmasına neden olur. Bu noktada da yine üniforma referansını gözlemlemek mümkündür.

Bu durumun sonucunda, Moda'daki bu üniformalar aracılığıyla bölgenin bir cazibe merkezi olmasını sağlayan renkli cephe dili de kaybolmaya başlamıştır (Resim 8). Bu noktada, Kadıköy, Moda'da apartman tasarımı bağlamında, mimari moda kavramının ortadan kalktığı söylenmelidir. Moda kavramı, güncellik, çağdaşlık, değişim, özgürleştirici bir yapı ve dinamizm vaat ettiğinden (Koca, 2018), mimari modanın da bu bölgede artık söz konusu olmadığı iddia edilebilir. Başka bir iddia ise bölgede yalnızca birbirine benzer strüktür ve malzeme kurgusundaki yapıların görülmesi neticesinde ortaya çıkan bu yapıların normalleştiği algısıdır. Bu sayede, sadece tek tip mimarlık pratiğini görme şansı olan insanlar, başka mimari çözümlerin olabileceği fikrini de deneyimleyemez. Dolayısıyla bölgede, yalnızca bu üniformavari yapılar görüldüğünden mimarlık pratiğinin ve mimari modanın üstü örtülmüş olup 21. yüzyıl için mimari bir kimlik inşasından bahsetmek mümkün değildir. Ayrıca, farklı kentsel dokusuyla da kentin popüler merkezlerinden biri olan Moda, bu yeni müdahalelerle cephe dili

bağlamında, uzun yıllar sunduğu sürprizli dili, yeni yapılarda kullanılan mimari dil ile tek tipleşerek sunamaz hale gelmektedir.

Bu noktada, modern mimarlık mirası ürünlerinin belgelenmesi ve korunması meselesi daha da öne çıkar. Her ne kadar Türkiye'de modern mimarlık mirası bağlamında, çeşitli araştırmacıların etkisiyle, belgeleme öne çıkan bir eylem olsa da belgelemenin –henüz– uygulama alanında dikkate değer bir karşılığı bulunmamaktadır (Omay Polat, 2018). Ancak aslında, 21. yüzyılla birlikte gelen yeni yapılarda bulunamayan kimlik ya da mimari modanın olmayışı meselesi, geçmişin modern mimarlık mirası ürünlerinin korunmasını da mecbur kılmaktadır. Anlaşılan odur ki, yeni, deneysel, farklı tasarım anlayışları benimsenene dek, günümüz koşullarında bölgenin konut dokusunda kimlik hususuna ya da mimari modaya dair izler ile karşılaşmak ancak modern mimarlık mirası ürünleri aracılığıyla mümkün olacaktır. ■

Hande Tulum Okur, Dr. Öğr. Üyesi, Bahçeşehir Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü

Notlar:

1. Bu yazının yazıldığı sırada, yapı hakkında depreme dayanaksız olduğu gerekçesiyle yıkım kararı çıkarıldı. <https://www.arkitera.com/haber/batum-apartmani-yikilma-tehlikesiyle-karsi-karsiya/>
2. Şadi Adıgüzel üzerine çalışan Ergin Keçeli'ye bilgi için teşekkür ederim.
3. "Kadıköy Apartmanları" sosyal medya hesapları, Kadıköy konut dokusunu araştırmak ve veri paylaşmak adına Hande Tulum Okur ve Efsun Ekenyazıcı Güney tarafından açılmıştır.

Resim 7. Sırasıyla; tasarımcısı bilinmeyen bir konut (Anonim, 1969), Fahri Nişli tasarımı konut (Nişli, 1961), Asım Mutlu, Utarit İzgi ve Esad Süher imzalı konut (Mutlu vd., 1963), Sabahattin Tanyeri, Coşkun Kanay tasarımı konut (Tanyeri ve Kanay, 1966), Güner Yavuz imzalı konut (Yavuz, 1976), Ergün Ersöz tasarımı konut (Ersöz, 1979), İlhan Arguvanlilgil, Semih Kaya imzalı konut (Arguvanlilgil ve Kaya, 1979) ve Mustafa Demirkan, Ali Muslubuş tasarımı konut (Demirkan ve Muslubuş, 1976).

Resim 8. Günümüzden konut örnekleri.

Kaynakça:

- Altan Ergut, E. (2013) "Yirminci Yüzyıl Modern Mimarlık Mirası Korunmalıdır! DOCOMOMO_Türkiye: 10 Yılın Ardından...", *Mimarlık*, Sayı: 371.
- Aşar, K. (2019) "Struggle, and back home: Gentrification of Moda", yayımlanmamış doktora tezi, CEU Üniversitesi, Viyana.
- Aygül, İ. (2011) "Sivil Havacılık Uçuş Personeli Üniforma Tasarımında Eğilimler ve Bir Öneri", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Black, P. (2008) "Lines of Flight: The Design History of the Qantas Flight Attendants' Uniforms", yayımlanmamış doktora tezi, Sydney Üniversitesi, Sydney.
- Bozdoğan, S. (2010) "From 'Cubic Houses' to Suburban Villas: Residential Architecture and the Elites in Turkey", *Turkey's Engagement with Modernity*, Eds.: K. Öktem, C. Kerslake, Palgrave Macmillan, Londra, s.405-424.
- Crane, D. (2003) *Moda ve Gündemleri*, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.
- Çeliksap, S. (2015) "Giyim ve Modanın Kısa Öyküsü", *Aydın Sanat Yıllığı I*, Aydın, Sayı: 1, s.57-64.
- Ekdal, M. (2005) *Kapalı Hayat Kutusu Kadıköy Konakları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Ekenyazıcı Güney, E. (2019) "Sönmezler Apartmanı", *Docomomo_tr XV. Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları*, Poster Sunuşları, 10-12 Mayıs 2019, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi.
- Ekenyazıcı Güney, E., Tulum Okur, H. (2021) "1960-1980 Yılları Arasındaki Üretken Figürlerinden Melih Koray'ın Apartman Tasarımlarındaki Cephe Dili", *Megaron*, Sayı: 16 (3), s.454-467.
- Görgülü, T. (2016) "Apartman Tipolojisinde Geçmişten Bugüne; Kira Apartmanından 'Rezidans'a' Geçiş", *Tüba-Ked*, Sayı: 14, s.165-178.
- Houweling, L. (2004) "Image, Function and Style: A History of the Nursing Uniform", *American Journal of Nursing*, Sayı: 104(4), s.40-48.
- Kahraman, H. (2010) *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi 2*, Agora Yayınları, İstanbul.
- Koca, E. (2018) "Moda Tasarımı Çıktılarının Kültürel Değerler ile Beslenmesine Yönelik Tasarımcı Yaklaşımları", *Researcher: Social Science Studies*, Ankara Bilim Üniversitesi, Ankara, Cilt: 6, Sayı: 4, s.109-117.

- Kömürcüyan, E. Ç. (1952) *History of Istanbul: 17. Century Istanbul*, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Omay Polat, E. (2018) "Güncelleme: Türkiye'nin Modern Mimarlık Mirası", *Mimar:ist*, Sayı: 62, s.44-47.
- Özakbaşı, D. (2015) "1950 Yılı Sonrası İstanbul'da Konut Alanlarının Oluşumu ve Sorunları", *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı: 22, s.415-448.
- Pearson, A., Baker, H., Walsh, K., Fitzgerald, M. (2001) "Contemporary Nurses Uniforms History and Traditions", *Journal of Nursing Management*, Cilt: 9, Sayı: 3, s.147-152.
- Pektaş, H. (2006) "Moda ve Postmodernizm", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Sezginalp, P. (2017) "Transformation of residential interiors in the Moda District of İstanbul", yayımlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Tanyeli, U. (2004) İstanbul 1900-2000 Konutu ve Modernleşmeyi Metropolden Okumak, Ofset Yapımevi Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2010) *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Yağlı, S. (2013) "Gündelik Hayatın Bir Alanı Olarak Moda Aracılığıyla Kültürün Yeniden İnşası", *İletişim Çalışmaları Dergisi*, İstanbul, Sayı: 4, s.37-62.
- Tulum, H. (2019) "Melih Koray Mimarlığında Mimarlık-Sanat İlişkisi: Mehtap Apartmanı ve Hitit Apartmanı Örneği", *6. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi*, 26-27 Nisan 2019, Gaziantep, Türkiye, s.105-112.
- Tulum Okur, H. (2019) "Ufuk Apartmanı", *Docomomo_tr XV. Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları*, Poster Sunuşları, 10-12 Mayıs 2019, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi.
- Tulum Okur, H. (2022) "Mimarlık ve Sanat Birlikteliğinde SanatçıERCÜMENİD KALMIK'IN ROLÜ", *Mimar:ist*, Sayı: 75, s.91-96.
- Yasa Yaman, Z. (1998) "1950'li Yılların Sanatsal Ortamı ve Temsil Sorunu", *Toplum ve Bilim*, İletişim Yayınları, İstanbul, Sayı: 79, s.94-137.

Görsel Kaynakları:

- Anonim (1969) "Yeşilyurt'ta Bir İkamet Bloku", *Arkitekt*, Sayı: 334, s.54.
- Arguvanlğıl, İ., Kaya, S. (1979) "Sazak Binası Çiftelhavuzlar", *Arkitekt*, Sayı: 374, s.55-56.
- Arkan, S. (1939) "Taksimde Bir Kira Evi", *Arkitekt*, Sayı: 101-102, s.101-103.
- Baysal, H., Birsal, M. (1959) "Birkan Apartmanları", *Arkitekt*, Sayı: 294, s.5-10.
- Bir, M., İzgi, U. (1957) "Kalamışta Bir Apartman", *Arkitekt*, Sayı: 288, s.104-108.
- Demirkan, M., Muslubas, A. (1976) "Tekül Apartmanı-Çiftelhavuzlar", *Arkitekt*, Sayı: 361, s.18-19.
- Denktaş, A. (1936) "Kira Evi", *Arkitekt*, Sayı: 65-66, s.133-138.
- Ersöz, E. (1979) "Bağdat Caddesinde Dubleks Bir Apartman", *Arkitekt*, Sayı: 376, s.126-127.
- Gorbon, R. (1935) "Kira Evi", *Arkitekt*, Sayı: 54, s.163-165.
- Mutlu, A., İzgi, U., Süher, E. (1963) "Topağacında Bir Apartman", *Arkitekt*, Sayı: 312, s.101-103.
- Nişli, F. (1961) "Bir Apartman", *Arkitekt*, Sayı: 302, s.6-8.
- Sayar, Z., Mortaş, A. (1934) "Avniye Hf. Kira Evi", *Arkitekt*, Sayı: 44, s.229-230.
- Tanyeri, S., Kanay, C. (1966) "Günaydın Apartmanı", *Arkitekt*, Sayı: 322, s.65, 73.
- Uzman, E. (1956) "Büyükdada Sadıkoğlu Villası", *Arkitekt*, Sayı: 285, s.99-104.
- Ünal, B. (1937) "B. Osman Kira Evi", *Arkitekt*, Sayı: 73, s.7-8.
- Yavuz, G. (1976) "Tahincioğlu Apartmanları Çiftelhavuzlar", *Arkitekt*, Sayı: 363, s.112.
- Yenel, E. (1957) "Bebekte Bir Villa", *Arkitekt*, Sayı: 288, s.109-110.

Modern Dresses of Kadıköy, Moda, 1930-1980

In this paper that addresses the notions of uniform, dress, fashion and shows their relationship with architecture, Kadıköy, Moda region is held. It is aimed to inspect the relevancy between the façade organizations and above mentioned notions. It is underlined that the buildings might have specific façade characteristics that are in harmony with the common architectural features of the era. Since Moda region reflects many residential examples from different eras from 20th century. Lately with the urban transformation process, many residential cases; architectural dresses of Moda had started to be demolished. Here, it should be emphasized that specifically most of modern architectural products; modern heritage cases were vanished. For that reason, documentation and analysis of these cases are critical and should be highlighted. That's why, this paper focuses on some selected modern architectural cases dating back to the era 1930-1980. Therefore a chronological narration is employed, prominent residential cases from the literature; the journal of Arkitekt is referred and different architectural dresses of Moda are underlined. Additionally, in order to contribute to the literature, selected cases –showing experimental architectural approaches– dated back to 1950-1980, which were not held in the literature earlier, are introduced. Finally, 21st century residential cases of Moda are highlighted and the identity problem in these cases is exposed. To sum up, specifically Kadıköy's 20th century residential culture and identity are revealed and the importance of the preservation of modern heritage is underlined.